RÛM

﴿٣٠﴾ سُورَةُ الرُّومِ

Mekkiyyedir.

Âyetleri - altmış.

Kelimeleri - sekiz yüz on dokuz.

Harfleri - Üç bin beş yüz on dört.

Fasılası - و ٠ ن ٠ م harfleridir

Evvelki sûrede mu'cize istiyenlerden bahsile «

﴿وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ

اللّٰهِ ﴾. ﴿اَوَ لَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ﴾ » buyurulmuş, ve mücahede ve ihsan ile hatmolunmuştu. Bu Sûrede de Kur'anın her türlü mu'cizeye kifayeti anlatılmak için gaybdan haber vererek kat'î mu'cize olduğu fi'len tebeyyün etmiş bir âyet ile başlanıp âyâti ilâhiyye tafsıl olunacaktır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ الٓمّٓ ﴿٢﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٣﴾ فِى اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٤﴾ فِى بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ وَعْدَ اللّٰهِ لَايُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ﴿﴾

Sh:»3794

﴿٧﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٨﴾ اَوَ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِى اَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّى ؕ وَاِنَّ
كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٩﴾ اَوَلَمْ يَسِيرُوا
فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوٓا
اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا
وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ
كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ اَسَآؤُا
السُّوٓاٰى اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿﴾

Meali Şerifi

الم 1 Rum mağlûb oldu 2 Arzın yakınında, maamafih onlar bu mağlûbiyyetlerinin arkasından bir kaç

sene içinde muhakkak galebe edecekler 3 Önünde de sonunda da emir Allahın, ve o gün mü'minler

Allahın nusretiyle ferahlanacaklar 4 o kimi

dilerse muzaffer kılar ve azîz odur, rahîm o 5 Allahın va'di bu, Allah, va'dine hulf etmez ve lâkin nasın ekserisi bilmezler 6 Bir zâhir bilirler Dünya hayattan, Âhıretten ise hep gafildirler 7 Nefislerînde bir düşünmediler de mi? Allah o Gökleri ve Yeri ve ikisinin arasındakileri başka değil, ancak hak sebeb ve müsemmâ bir ecel ile halk buyurmuştur, bununla beraber doğrusu insanlardan bir çoğu rablarının likasına kâfirdirler 8 Ya Yer yüzünde gezib bir bakmadılar da mı? Nasıl olmuş akıbeti kendilerinden evvelkilerin? Kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler, Arzı aktarmışlar ve onu kendilerinin ı'marından ziyade ı'mar etmişlerdi, Peygamberleri de onlara beyyinat ile gelmişlerdi, demek Allah onlara zulmetmiyordu velâkin kendileri nefislerine zulmediyorlardı 9 Sonra o fenalık yapanların akıbeti en fenası oldu, çünkü Allahın âyetlerini tekzib ettiler ve onlarla eğleniyorlardı 10

1. Allahü a'lem: Kur'anın ma'nâsındaki mu'cize olan âyâttan evvel nazmındaki ı'cazı ifade eden ilâhî sirre işarettir. Sûrei «Bakare» de de geçtiği üzere «elif», boğazın en içinden: bâtından «lâm», dilden: berzahtan, «mîm» dudağın en kenarından zâhirden çıktığı için bu üç harf mahreclerin usulünü teşkil eden üç mahrecten çıkan bütün harflerin bir nazmı bedii'ni iş'ar eder.

2. ﴿غُلِبَتِ الرُّومُ﴾ Rum mağlûb oldu - bi'seti seniyye sıralarında şarkî Roma ile İran,

Dünyanın en büyük iki Devleti idiler. Hindli Süleyman Nedevî Efendinin asrı saadet tarihinde tahrir ettiği

üzere bi'setin beşinci, ya'ni Milâdın altı yüz on üçüncü senelerinde bu iki komşu ve rakîb Devlet birbirleriyle

kanlı bir muharebeye girişmişlerdi. İran ikinci Husrevin, Rum Hiraklin tahti hukmünde idi. Hududları Dicle

ve Furat nehirleri üzerinde birbirine temass ediyordu. Filestın, Suriyye, Mısır ile Irakın bir kısmı

ve

Sh:»3796

küçük Asya (Anadolu) Rumlara tabi' idi. İranlılar Rumlara iki taraftan hücum ettiler, Dicle ve Furat üzerinde

« اذرعات و بصرى » Suriyyeye, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından küçük Asyaya tearruz

ettiler. İran orduları Rum kuvvetlerini her iki cebheden geri atarak denize dökünciye kadar ta'kıb etmiş,

Suriyyedeki bütün mukaddes şehirleri zabteylemiş, Mîlâdın 614 üncü senesinde bütün Filestını ve Kudsi

şerifi istîlâ etmişti. Bu istîlâ esnasında bütün kiliseler yıkılmış, bütün dinî mebanî tahrib ve telvis edilmişti,

İranlılara iltihak eden yirmi altı bin Yehûdî altmış binden fazla Hıristiyanı kılıçtan geçirmişlerdi. İran

Kisrasının kasrı otuz bin maktulün kafa tasıyle donatılmıştı.

Bu istîlâ tufanı burada durmıyarak Mısrı da basmış, Mîlâdın 616 ıncı senesinde İranlılar bir taraftan Nil vadîsini işgal ve İskenderiyyeye muvasalet, diğer taraftan bütün Anadoluyu istîlâ ederek İstanbulun Boğaziçi sahillerine kadar gelmişler, şarkî Roma imparatorluğunun payitahtı olan Kostantıniye (İstanbul) şehrinin karşısında görünmüşler, saltanatlarını Irak, Suriyye, Filestın, Mısır ve Anadoluya teşmil etmişlerdi. İranlılar girdikleri her yerde âteşgeler vücude getiriyorlar ve bu suretle Hıristiyanlığın çıktığı yerlerde âteşperestlik neşrediyorlardı. Şarkî Roma imparatorluğunun bu hezîmeti karşısında kendisine tabi' bulunan bir çok vilâyetler ısyan etmiş Afrikadaki ülkeler Avrupa tarafındaki vilâyetler, hattâ İstanbula mücavir şehirler bu Devletin hakimiyyetinden çıkmak istemişler ve çıkmışlardı. Elhasıl Şarkî Roma İmparatorluğu târmâr olmuş, haki helâke serilmişti.

Romalıların bu mağlubiyyeti haberi Mekkeye vasıl olduğu zaman müşrikler ferahlamış ve müslimanlara karşı şematet yapmışlardı: siz ve Nesârâ ehli kitabsınız, biz ve Faris ümmîyiz, bizim ıhvanımız sizin ıhvanınızı tepelediler biz de sizi tepeleriz» demişlerdi. Bunun üzerine bir

mu'cizei

Sh:»3797

Muhammediyye olmak üzere bu âyet nâzil olup buyuruldu ki: gerçi Rum mağlûb oldu 3.

﴿فِىٓ اَدْنَى الْاَرْضِ﴾ Arzın en yakınında - Mekke arzının, ya'ni Arabistanın en yakınında:

Şamda yâhud Rum payitahtının pek yakınında ya'ni Anadoluda İstanbul civarında demek olabilir ki ikisi de doğrudur. O sırada Rum İmparatorluğu öyle perişan olmuştu ki dahilî ısyanlarla Devlet inhilâle uğramış, ordusu dağılmış, hazînesi boşalmış, İmparator Hirakl İstanbulu terk ederek Kartacaya kaçmağı bile kurmuştu. İranlıların galib kumandanları zaferin verdiği sermestî ile şusulhu teklif etmişler: İmparator, İranîler tarafından istenecek her şey'i verecektir. Ezcümle bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın teslim edecektir. Rum İmparatorluğu bütün bu zilletâver şeraiti kabul etmiş, bu esaslar üzerinde sulhu imzalıyacak murahhaslar göndermişlerdi.

Bu murahhaslar İranlıların nezdine vardıkları zaman Husrev şu sözleri de söylemiş: bu kâfi değildir. Bizzat İmparator Hirakl karşıma zincirler içinde gelerek maslûb ilâhına bedel ateş ve Güneşe tapmalıdır اهـ. İşte o mağlûbiyyet, böyle bir mağlûbiyyet idi. Böyle bir izmihlâl için de Romalıların bir kaç sene zarfında canlanıp yeniden galib geleceklerine kat'ıyyetle hukmetmek şöyle dursun ihtimal vermek bile

âdeten akılların havsalasına sığacak bir şey değil idi. Fakat böyle bir hengâmda Allah tealâ Resulüne gaibden şu haberi bildiriyordu: ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ﴾ maamafih onlar bu mağlûbiyyetlerinin arkasından ﴿سَيَغْلِبُونَ﴾ kat'ıyyen galebe edecekler - hem uzak değil 4. ﴿فِى بِضْعِ سِنِينَ﴾ bıd'ı sinîn içinde: ya'ni bir kaç sene zarfında - ki bidı' üçten dokuza kadardır. Netekim bu âyet nâzil olunca Hazreti Ebi Bekir radıyallahü anh o sevinen müşriklere

Sh:»3798

şöyle demişti: Allah sizin gözlerinizi aydınlatmıyacak, Peygamberimiz haber verdi. والله Rumlar bıd'ı sinîn içinde Farislere mutlak galebe edecekler. Buna karşı Übeyy ibni Half «yalan söylüyorsun, haydi aramızda bir müddet ta'yin et seninle bahse girelim» dedi ve tarafeynden on deve üzerine bahse girişip üç sene müddet ta'yin ettiler, Ebû Bekir keyfiyyeti Resulullaha haber verdi, Resulullah sallallahü aleyhi vesellem «bıdı', üçten dokuza kadardır. Hatarı artır, müddeti uzat» buyurdu, bunun üzerine Ebû Bekir çıktı, Übeyye rast gelince o, galiba peşiman oldun dedi, hayır dedi, gel seninle bahsi artıralım, müddeti de uzatalım, haydi dokuz seneye kadar yüz deve yap, o da haydi yaptım dedi. Tirmizînin sahîhinde rivayet

ettiği üzere «Bedr» günü Rumlar Fürslere galib geldiler, Ebû Bekir de sonra onu Übeyyin veresesinden aldı, Peygambere götürdü, aleyhıssalâtü vesselâm da ona bunu tesadduk et buyurdu.

﴿لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ﴾ Önünden de sonundan da emir Allahın - ya'ni Rumlar galib gelecekler diye ondan sonra Dünyada emr-ü irade, huküm ve kumanda Rumların olacak zannedilmesin, onlar galebe etmezden evvel emir, ne onların ne İyranîlerin olmayıp Allahın olduğu gibi onların galebesinden sonra yine Allahındır. O önce onları mağlûb ettiği gibi sonra da eder.

﴿وَيَوْمَئِذٍ﴾ Hem de o gün - ya'ni Rumların Fürse galib geleceği gün ﴿يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ mü'minler ferahlanacak 5. ﴿بِنَصْرِ اللّٰهِ﴾ Allahın nusratiyle - ya'ni ötede Rumlar İyranîlere galib gelirken aynı zamanda beriden müslimanlar da Allahın nusratiyle müşriklere karşı muzaffer olacaklar ve yalnız Rumların galebesiyle değil, Allahın bilhassa kendilerini muzaffer kılan nusratiyle sevinecekler, mü'minlere bu suretle va'd olunan bu nusrat, bu ferah

«Bedr» muzafferiyyetidir. Netekim tefsiri Taberîde «

وَهُوَ نُصْرَةُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ بِبَدْرٍ» demiştir. Fil'vaki' Tirmizînin

rivayeti vechile Rumların Fürslere galebesi «Bedr» günü olmuştur. Fakat galebenin tafsılâtiyle tebeyyünü

Hudeybiyye sıralarında ma'lûm olabildiği ve Hazreti Ebi Bekir de develeri übeyyin kendisinden değil, sonra

veresesinden aldığı cihetle ba'zıları bu ferah gününü Hudeybiyye günü sanmışlardır. Hindli Süleyman

Nedevî Efendi asri saadet tarihinde bunu şöyle tesbit etmiş: «Resuli ekremin işareti mucebince dokuz sene

sonra bu ıhbarı nebevî tehakkuk etmiş ve onun tehakkuku «Bedr» zaferinin ihrazına tesadüf etmiştir. «

مستدرك وترمذى» Ba'zılarına göre bu haber, hicretin altıncı senesinde Hudeybiyye musalehası

esnasında tehakkuk etmiştir. Lâkin bu doğru değildir. Bu sui tefehhümün sebebi şudur: sahîhi Buharînin

beyanına nazaran Hazreti Peygamberin Hirakle gönderdiği nâmeyi hamil elçi Suriyyeye muvasalet ettiği

zaman Hirakl zaferini tes'id ediyordu. Bu elçi Hudeybiyye muselehası sıralarında gönderildiği için bir

çokları Hiraklin o sıralarda zafer ihraz ettiğini zannetmişler. Halbuki: Hirakl zaferi çoktan kazanmış ve onu

tes'id için Suriyyeye gelmiş bulunuyordu. Roma takvimine göre: bi'seti Muhammediyye altı yüz dokuz

senesinde vuku' bulmuş, şarkî Roma ile İyran arasındaki muhasamat altı yüz onda başlamış on üç ile on

dört seneleri harb içinde geçmiş altı yüz on altıda Romalılar mağlûb olmuşlar, altı yüz yirmi ikide mukabil

harekete geçmişler, altı yüz yirmi üçte galebeye başlıyarak altı yüz yirmi beşte kat'î zaferi ihraz etmişlerdir.

Mağlûbiyyetin başlangıciyle galibiyyetin başlangıcı arasında dokuz sene geçmiş olduğu gibi kat'î mağlûbiyyetle kat'î galibiyyet arasındaki müddet de dokuz seneden ıbaret bulunuyor اهـ.

«Hicreti seniyye bı'setin on üçüncü senesi olduğu için altı yüz yirmi üç hicretin ikinci senesine müsadif olmuş olur ki «Bedr» de o senedir. Demek ki Rumlar mağlûbiyyetlerinin

yedinci, harbin ikinci senesi galebeye başlamışlar ve onlar galebe etmeğe başladığı sıra müslimanlar da «Bedr» günü müşriklere galib gelerek ferahlanmışlar. Bununla beraber harb iki sene daha devam etmiş, bu müddette Rumlar İranîlerin işgal ettikleri bütün vilayetleri kurtararak düşmanlarını Dicle ve Furatın gerilerine atmışlardır. Bu suretle tam dokuz sene ve üç sene nihayetinde kat'î galebe tamam olarak « سَيَغْلِبُونَ فِى بِضْعِ سِنِينَ » haberi her vechile tehakkuk etmiştir. Şu halde bundan dokuz sene evvel, ya'ni hicretten yedi sene mukaddem bı'setin yedinci senesi Kur'an bu haberi verirken sarahaten dokuz sene de demeyip « بِضْعِ سِنِينَ » diye bir nevi ibham ile ifade etmesinde de vakıa mutabakat noktai nazarından derin ve şümullü bir belâğat ve cem'ıyyet varmış. Çünkü bıd'ı sinîn demekle

hem galebe müddeti olan üç seneye, hem mağlûbiyyet sonundan « بدر » e müsadif ilk galebeye kadar olan yedi seneye hem de kat'î galebe müddeti olan dokuz seneye muntabık olabilecek bir işaret vermiş bulunuyor ki bunlardan birisi tasrih olunsa idi vak'anın bütün safahatı gösterilmiş olmaz ve binaenaleyh bu cem'ıyyetli tarzı ı'caz bulunmazdı. Bir de bu beyandan asıl maksad, Rumların galebesinden ziyade mü'minlerin nusrati ilâhiyye ile ferahlanacakları günün tarihini tesbit etmek olduğuna işaret edilmiş oluyor. Zira bıd'ı sinîn mübhem olmakla beraber galebe vukuuna merbut olan « يومئذ » muayyendir. Bu cihetle âyetin bu ferah gününü gösteren mu'cizesi Rum galebesini haber veren mu'cizesinden daha şanlıdır.

Böyle iken bir çoklarının bundan zühûl etmeleri ne kadar şayanı eseftir. Evet, buyuruluyor ki «Rum mağlûbiyyetlerinin arkasından bıd'ı sinîn içinde galebe edecekler, önünde de sonunda da emir Allahın ve onlar galebe ettikleri sıra mü'minler de Allahın nusratiyle ferahlanacaklar» bu nasıl olur? demeyin ﴿يَنْصُرُ مَنْ يَشَآءُ﴾ o kimi

Sh:»3801

dilerse mansur eder - dilediğini muzaffer kılar. Ya'ni onun nusrati esbaba muhtac değil, esbab onun

iradesine bağlıdır. Dün Fürsleri galib kılmış iken yarın Rumları galib kılar. Bir de bakarsın hiç ümid edilmedik bir zamanda tutan hiç bir kuvvetleri yok zannedilen mü'minleri hepsine karşı mansur ve muzaffer eder. ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ ve azîz o rahîm o - hiç mağlûb olmak ihtimali olmıyan ızzet sahibi ancak odur. Yegâne rahmet edecek olan da odur. Onun için de bir zaman olur mağlûbları galib kılar, mü'minleri nihayet zafere irdirir.

6. ﴿وَعْدَ اللّٰهِ﴾ Allah va'di - bu zikrolunan galebe ve nusrat öyle bir va'ddir ki onu Allah tealâ va'd buyurdu. ﴿لَايُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ﴾ Allah, va'dine hulfetmez - binaenaleyh bunlar behemehal tehakkuk edecektir. Burada açık olarak iki va'd var. Birisi Rumların mağlûbiyyetlerinden sonra galib gelecekleri, birisi de mü'minlerin nusrat ile ferahlatacaklarıdır. Bu iki va'd çok geçmeden tehakkuk etti, Ebû Bekir bahsi kazandı. Bu suretle bunun nübüvveti Muhammediyyeyi isbat eden ilâhî bir âyet, bir mu'cize olduğu tebeyyün eyledi. Bu yüzden bir çoklarına hidayet yetişti müsliman oldular. Nüzulü daha mukaddem iken bu suretle mu'cizeliğinin tehakkuk ve tebeyyünü muahhar olmak hasebiyle tertibde obir Sûreden sonraya konuldu. Orada « لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ » diye mu'cize istiyenlere karşı «

اَوَ لَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ فِى

ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» buyurulmakla buna işaret de olunmuştu. Maamafih bu iki açık va'd arasında « لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ » ile anlatılan diğer bir va'd daha vardır ki Rumların İranlılara galib olduktan sonra ileride müslimanlara mağlûb olacaklarına işaret eder. Netekim baştaki « غُلِبَتِ » ma'lûm « سَيَغْلِبُونَ » meçhul sıgasıyle okunduğu takdirde Ebû Saidi Hudrî ve sâireden rivayet edilen kıraeti şazze vechile «Rum

Sh:»3802

galib geldi fakat onlar bu galebelerinden sonra ileride mağlûb olacaklar» diye doğrudan doğru bu ma'nâ tasrih edilmiş olur. Bu ise evvelkilerden daha uzak ve istikbale âid olmak ı'tibariyle daha mühim olan bir mu'cizedir. Fakat obirleri gibi Peygamberin zamanında zâhir olmayıp sonra tehakkuk edeceğinden âyette işaret ile gösterilip tarafı risaletten beyan buyurulmuştur. Filvakı' İranlılara galib gelen Hiraklin kendi hayatında Rum orduları Hazreti Ebi Bekrin zamanı hılâfetindeki Yermûk muharebesinde ı'tibaren İslâm mücahidleri karşısında mağlûb olmıya başlıyarak Hazreti Ömer zamanındaki futuhı Şamdan tâ İstanbulun fethine kadar devam etmiş ve bu suretle bu mu'cize dahi temamen tehakkuk ve tebeyyün eylemiştir.

Bir de Ebû Hayyan Bahri muhıt nam tafsirinde şunu kaydetmiştir: şeyh üstaz Ebû Ca'fer İbnizzübeyr hikâye ederdi ki Ebülhakem ibni Berrecan müslimanların beyti makdisi fethedeceklerini « الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ ـ الى ـ بِضْعِ سِنِينَ » kavli ilâhîsinden zaman ve günü muayyen olarak istihrac etmiş idi. Ve İbni Berrecan kendisi feth için ta'yin ettiği vakıttan evvel vefat eyledi, vefatından bir zaman sonra da müslimanlar onun ta'yin ettiği vaktıtta Kudsü feth ettiler. Müşarün'ileyh Ebû Ca'fer işbu Ebülhakem ibni Berrecanın

Sh:»3803

kitabullahdan istihrac ederek mugayyebata dair bir takım şeylere muttali' olduğuna ı'tikad ederdi اهـ.

Muhyiddîni arabî, dahi işbu Kudüs fethi hakkındaki istihracdan bahs etmiştir. Demek olur ki âyette ancak ricalullaha münkeşif olan daha diğer iymalar da vardır.

Alusî tesirinde de der ki: Muhyiddini arabî, ırakî ve sâire gibi arifînin Kur'anı kerimden mugayyebat istihrac ettikleri meşhurdur. Bu bir takım kavaıdi hisabiyye ve a'mali harfiyye üzerine mebnîdir ki onlara dair seleften bir şey varid olmamıştır. Hazreti Ali kerremallahü vechehuye «Resulullah size başkalarından

ketmeylediği bir sir söyledi mi?» diye sorulmuştu, dedi ki hayır ancak Allah tealânın bir kuluna kitabında bir anlayış vermiş olması müstesna. ﴿وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ﴾ Ve lâkin nasın ekserîsi bilmezler. - Ya'ni bunların Allah va'di olduğunu ve Allahın va'di muhakkak vaki' olacağını bilmezler. 7. ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۤ﴾ Sâde Dünya hayattan bir zâhir bilirler - bu gün kim galib gelir, ne yüze çıkarsa ona bakar, onu bilirler ﴿وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ Âhıretten ise hep gafildir onlar - bu Dünyanın sonu nereye varacağını düşünmez ilerisi ne olacağının farkında olmazlar. 8. ﴿اَوَ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِۤى اَنْفُسِهِمْ ؕ﴾ Ye nefislerinde bir düşünmediler de mi? - Ya'ni neye ilerisini düşünmüyorlar? Bu Dünya hayatın muvakkat olduğuna ve bunun bir sonu, hak ve sâbit bir Âhıreti bulunduğuna bütün Semavât-ü Arz delâlet edip dururken kendi kendilerine vicdanlarında ve Yâhud kendi nefisleri hakkında neye bir düşünüp de bilmiyorlar ki ﴿مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَاۤ﴾ Allah o Gökleri ve Yeri ve ikisinin aralarındakileri

başka türlü değil ﴿اِلَّا بِالْحَقِّ﴾ ancak hakk ile ﴿وَاَجَلٍ مُسَمًّى ؕ﴾ ve müsemmâ bir

ecel, - ya'ni muayyen bir müddet ile yaratmıştır - ya'ni aşağıda ve yukarıda ve bütün bunların aralarında bulunan kâinattan hepsinin bir ömrü, muayyen bir müddet ile bir eceli, bir sonu vardır. Bununla beraber hiç biri boşuna yaradılmamış, her biri sâbit ve bâkıy bir hakka delâlet etmek üzere bir vechi hak, bir hikmeti hakk ile yaradılmıştır.

Onun için hepsi « كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ » mantukunca bu Dünyanın fâni olup sonunda hakkın huzuruna gidilen bir Âhıret bulunduğunu anlatmaktadır.

﴿وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ﴾ Bununla beraber insanlardan bir çoğu her halde rablarının likasına kâfirdirler - ya'ni bir çokları yalnız Âhıretten, tefekkürden gaflet ile kalmazlar da kendilerini yaradıp yetiştiren hakkın huzuruna gidilip mükâfat ve mücazata irileceğini kat'ıyyen inkâr dahi ederler. Ya Dünyayı ebedî imiş gibi farz ederler, yâhud da bütün hılkat, hikmetsiz, gayesiz, bâtıl imiş gibi her şey'in fânî olup sonunda boşa gittiğini ve binaenaleyh insanın sonu da bir ölümle hiç olup bittiğini iddia ederler, rablarının cemal-ü celâline irmeği tanımaz küfrederler. 9.

﴿اَوَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ﴾ Ye o Arzda bir gezmediler mi? - O kâfirler ﴿فَيَنْظُرُوا﴾ bir gezip de baksalar a ﴿كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ nasıl olmuş akıbeti o kendilerinden

evvelkilerin - kendilerinden evvel küfreden Ad, Semûd gibi munkarız olmuş kavmlerin?

﴿كَانُوٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ Onlar kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler

﴿وَاَثَارُوا الْاَرْضَ﴾ ve Arzı aktarmışlar - ekin ekmek

Sh:»3805

veya su, ma'den çıkarmak için toprağın altını üstüne çevirmişler

﴿وَعَمَرُوهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا﴾ ve onu kendilerinin ı'marından daha ziyade ma'mur etmişlerdi ﴿وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ Resulleri de kendilerine beyyinelerle, açık bürhanlar, mu'cizelerle gelmişlerdi - ya'ni onlara inanmadılar da helâk ve münkarız oldular

﴿فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ demek ki Allah onlara zulmetmiyordu - cürümsüz helâk etmiyordu, buna zulüm ta'bir olunması Allah tealânın kemali nezahetini ızhar içindir. Yoksa Allah cürümsüz de helâk etse hakıkatte yine zulm olmazdı. Çünkü Allah celle celâlühu maliki hakıkîdir. Mâlikin milkinde dilediğini yapması zulm olmaz. Zulüm, gayrın hukukuna tecavüzü tazammün eder.

﴿وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ve lâkin onlar, nefislerine zulmediyorlardı çünkü hikmeti ilâhiyyeye nazaran cem'ıyyetlerinin ve kendilerinin helâkini ıktiza eden ma'sıyetleri ihtiyar

ediyorlardı 10. ﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ اَسَآؤُا السُّوٓاٰى﴾ sonra o kötülük

yapanların akıbeti en kötüsü oldu - akıbetlerin en kötüsü, en kötü ukubet olan Cehennem azâbıdır.

﴿اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ﴾ Çünkü Allahın âyetlerini tekzib ettiler.

﴿وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُنَ﴾ ve onlarla eğleniyorlardı,

﴿١١﴾ اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٢﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴿﴾

Sh:»3806

﴿١٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَآئِهِمْ شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَآئِهِمْ
كَافِرِينَ ﴿١٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٥﴾ فَاَمَّا
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِى رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ
﴿١٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ
فَاُولٰٓئِكَ فِى الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٧﴾ فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٩﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿﴾

Meali Şerifi

Allah halkı ilkin yapar, sonra da çevirir onu yeniden yapar, sonra hep döndürülüb ona götürüleceksiniz

11 O saat çattığı gün mücrimler her ümidi keserler 12 Kendilerine şeriklerinden şefaat edenler de

bulunmaz, şeriklerine hep kâfir olmuşlardır 13 Hem o saat çattığı gün o gün ayırd olurlar 14 İmdi iyman

edib salih ameller yapmış olanlar, o vakıt onlar bir ravzada neş'elenirler 15 Âyetlerimize ve Âhıret likasına

yalan deyib de küfredenlere gelince işte bunlar o vakıt azâb içinde ihzar olunurlar 16 O halde tesbih

Allaha, o zaman ki akşam edersiniz ve o zaman ki sabah edersiniz 17 Hem hamd ona

Göklerde ve Yerde ve ikindileyin ve o zaman ki öğle edersiniz 18 O ölüden diri çıkarır, diriden ölü çıkarır ve toprağa ölümünden sonra hayat verir, sizler de işte öyle çıkarılacaksınız 19

13. ﴿شُرَكَآئِهِمْ﴾ - Allaha karşı uydurup şirk koştukları ma'budlar.

15. ﴿رَوْضَةٍ﴾ - RAVZA, esasında sulu, yeşillikli güzel bostan demek olup burada murad, Cennet ravzalarından bir ravzadır. 16. ﴿مُحْضَرُونَ﴾ ihzar olunacaklar -

İHZAR, mücrimi yakalayıp zorla mahkeme huzuruna getirmektir. 17. ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ﴾ o halde tesbih Allaha - mâdemki ilerisi öyledir: o saat gelip çatacaktır. O gün o ye's-ü ihzardan kurtulup bir ravzada neş'elene bilmek için şimdi Allaha tesbih ediniz - her şey değiştiği halde kendisi zeval ve noksandan arî, tegayyür-ü tehavvülden münezzeh, vechi ehadiyyetiyle bâkıy sübhan olan Allahı zül'celâli şirk ve noksan şaibelerinden tenzih ediniz.

TENZİH, ya yalnız kalb ile olur: cezmen i'tikad. Veya onunla beraber dil ile olur: zikri hissî, yâhud bunlarla beraber bir de erkân ve ef'ali mahsusa ile olur ki ameli salihtir. Evvelkisi asıl, ikincisi onun

semeresi, üçüncüsü de ikincinin semeresidir. Çünkü insan, kalbinden bir şeye ı'tikad edince o dilinden zâhir olur. Söylediği zaman da sıdkı, ahval ve ef'alinden belli olur. Lisan, kalbin tercümanı, amel de lisanın bürhanıdır. Erkânın efdâli ise hem lisan ile zikri, hem kalb ile niyyeti tezammun eden namazdır. Onun için namaz hem zikirdir, hem bir tenzih ve tesbihtir. Binaenaleyh tesbih denilince her nev'ine şamil olursa da mutlak kemaline masruf olacağına göre en evvel namaza mahmul olur.

Sh:»3808

Onun için burada beş vakıt namaz saatleri telhıs olunmuştur ki zamanın Âhırete doğru akışını gösteren en mühim inkılâb lâhzalarını ta'kıb eden bereketli saatleridir. Evvelâ makam, makamı inzar olmak ı'tibariyle geceye doğru ﴿حِينَ تُمْسُونَ﴾ o zaman ki akşamlarsınız - bu iki vakta şamildir. Birisi Güneşin gurubunu ta'kıb eden mağrib (ışai evvel) ya'ni ilk akşam vaktı ki şafak denilen kızıllık veya beyazlık gaib olana kadar, ikincisi şafakın gaib olmasını ta'kıb eden ışai ahîre, ya'ni yatsu vaktı fecre kadar. Üçüncüsü ﴿وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾ ve o zaman ki sabahlarsınız - fecri sadıktan, ya'ni tan yeri ağardıktan Güneş doğana kadar. O ne güzel zaman ve ne güzel ni'met. 18.

﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ Göklerde ve Yerde hamid de onun

﴿وَعَشِيًّا﴾ ve ikindiyin -

AŞİY, akşam üstü demek olduğuna göre ikindi vaktı asrı sani olmak gerektir.

﴿وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾ hem o zaman ki öğlen ederseniz - bu ikisile tam beş vakıt olmuş olur.

Burada öğlenin te'hıri fasılaya riayet için denilmiş ise de inzar nüktesiyle akşamın takdimindeki tekabüle riayet için ikindinin «aşiy» ta'biriyle takdim edilmiş olması makama daha münasibdir. 19.

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ﴾ ölüden diri çıkarır - gıdadan hayvan, yumurtadan civciv, nutfeden insan, cahilden âlim, kâfirden mü'min gibi ki uyuyandan uyanık da öyledir. Ve bu münasebetle zikrolunmuştur. Ve bil'âkis ﴿وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ﴾ ve diriden ölü çıkarır. - Bunun misali çoktur ﴿وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ ve Arza ölümünden sonra hayat verir. - Hazandan sonra bahara bak

Sh:»3809

﴿وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ işte siz de öyle çıkarılacaksınız - bu noktada tabiatçılık hatasına düşülmemek için tabiatler üzerinde hâkim olan Allah tealânın kudreti delillerinden ba'zıları ıhtar olunarak

buyuruluyor ki :

﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا
لِتَسْكُنُوٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۭ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ۭ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ
﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهٖ ۭ
اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ
الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِ بِهِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴿﴾

Sh:»3810

﴿٢٥﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ۭ ثُمَّ اِذَا
دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَهٗ مَنْ فِى

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۲۷﴾ وَهُوَ الَّذِىْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۸﴾

Meali Şerifi

20 Ve onun âyetlerindendir ki sizi bir topraktan yarattı, sonra da siz şimdi bir beşersiniz intişar edip duruyorsunuz 21 Yine onun âyetlerindendir ki: sizin için nefislerinizden zevceler yaratmış kendilerine ısınırsınız diye ve aranızda bir sevgi ve bir esirgeme yapmış, şübhesiz ki bunda düşünecek bir kavm için âyetler var 22 Yine onun âyetlerindendir: Göklerin ve Yerin yaradılışı ile dillerinizin ve benizlerinizin muhtelif oluşu, şübhesiz ki bunda âlimler için âyetler var 23 Yine âyetlerindendir: gecede gündüzde uyumanız ve fazlından nasîb aramanız, şübhesiz ki bunda eşitecek bir kavm için âyetler var 24 Yine onun âyetlerindendir: size hem korku ve hem tama' için şimşek gösteriyor ve Semâdan bir su indiriyor da onunla Arza ölümünden sonra hayat veriyor, şübhesiz ki bunda akledecek bir kavm için âyetler var * Yine onun âyetlerindendir: Göğün ve Yerin onun emriyle durması, sonra sizi bir çağırış çağırdığı vakıt Arzdan derhal siz çıkarsınız * Hem Göklerde ve Yerde kim varsa onun, hepsi ona

divan durmaktadır * Hem odur o halkı ilkin yaratan, sonra onu çevirip yeniden yapacak olan ki bu ona daha kolaydır, Göklerde ve Yerde destân en yüksek şan onun ve azîz o hakîm o *

20. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ﴾ ve onun âyâtındandır. - Yukarıki haberler gibi şu da Allahın ülûhiyyeti âyetlerinden: eşyanın tabiate mahkûm olmayıp tabiatler üzerinde hâkim ve onun için ba'se dahi kadir bulunduğuna delâlet eden alâmetlerindendir: ﴿اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ ki sizleri bir topraktan yaratmış Arz üzerinde hiç insan yok iken onu bulunduğu tabiatte bırakmayıp kuru toprağa hayat vererek « مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ » müeddasınca çamurdan bir sülâleden siz insan cinsini halk etmesi ki eğer o tabiate mahkûm olsa idi câmid toprağa o tahavvülü vermek kabil olmazdı. Evvel bir insan huceyresi yaratılamıyacağı gibi bu gün de bir insan gıdası yapılamazdı, halbuki yaradılmış ﴿ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ﴾ sonra da şimdi siz bir beşersiniz, intişar edip duruyorsunuz - derisi çıplak zarif bir mahluk olarak tenasül edip çoğalıp yayılıyorsunuz - bir kara toprağın bu derece tekâmüle irdirilmesi, işte hâlık tealânın rübubiyyetini ve ölüleri diriltmeğe kudretini gösteren

âyâtındandır.

21. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ﴾ yine onun âyâtından - ülûhiyyetin eltafını gösteren âyetlerinde: ﴿اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا﴾ ki sizin için nefislerinizden - ya'ni maymun veya diğer bir hayvandan değil, kendi özlerinizden ayni insan, beşer cinsinden - zevceler halketmiş ﴿لِتَسْكُنُوٓا اِلَيْهَا﴾ kendilerine ısınasınız: mey! edip ülfet eyliyesiniz diye - çünkü cinsiyyet koklaşmağa ıhtilâf ürküntüye sebeb olur. İnsan eşini başka hayvandan

aramak mecburiyyetinde kalsa idi ne feci' olurdu? ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ hem aranızda bir meveddet ve rahmet koymuş - izdivac vasıtasiyle öyle insanî bir seviş ve esirgeyiş ki hayvanlar gibi kızışma demlerine munhasır değil, hattâ yalnız zevclerle zevceler arasına değil umumiyyetle siz insanlar arasında bir meveddet ve merhamet hissi yapmıştır ﴿اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ﴾ şübhesiz onda - nefislerinizden zevceler yaratıp aranıza meveddet ve rahmet bırakmakta ﴿لَاٰيٰتٍ﴾ âyetler var, sâde bir âyet değil, bir çok âyetler, Allah tealânın tabiatleri halk ve tahvil edip kemale irdiren kudretiyle

beraber rahmetine, ve bilhassa insanlar hakkındaki ınayeti rahmaniyye ve ahkâmı rabbaniyyesine dahi delâlet eyliyen deliller vardır. ﴿لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ tefekkür edecek bir kavm için - ya'ni bu âyet, çok düşünülecek bir âyettir. Hem sâde ferdin düşünmesi kâfi değil cem'ıyyetle kavm düşünmelidir. Düşünecek bir kavm için insan hılkatinin bu âyetinde öyle hikmetler, delâletler vardır ki insanlığın nasıl yüksek bir ahlâk ve sevimli bir medeniyyete müstaıd ve ne kadar mes'ud bir hayat ve nı'mete namzed olarak yaratıldığını ve bu hayatın bir rüknü olan kadının sükut ve zilletten muhafazası için sevgi ve esirgeme hisleriyle nasıl bir nizamı ictimaî ta'kıb edilmek lazım geldiğini gösterir.

22. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ yine onun ayâtındandır Göklerin ve Yerin yaradılışı - iki noktai nazardan Allahın vücud ve sıfatının alâmetleridir.

EVVELÂ, maddenin böyle muhtelif ecram ile yükseklere ve alçaklara ayrılarak tabiatin esasında tenevvu' husule getirilmesi kendi kendine kanunı ıttıraddan başka bir şey olmamak lâzım gelen tabiatin fevkında hâkim olan hâlık tealânın kudretini gösterir.

SANİYEN, Semavât ve Arzın yaradılışında öyle yüksek san'at vardır ki her noktası onu yaradan Allahın ılm-ü irâdesiyle sıfatının kemalini gösterir ﴿وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ﴾ ve dillerinizin, benizlerinizin (renklerinizin) değişişi - lisanların ıhtılâfı ta'biri, umumiyyetle lügatlerin taaddüdünden, lehce ve şive gibi hususî söyleyiş tarzlarının ıhtilâfına kadar hepsine sadık olabilir. Arabın dili başka, Acemin dili başka, Türkün dili başka, Rumun dili başka, Frengin dili başka ilh... her kavmin dili başka başka olduğu gibi ayni kavmde muhtelif kabîlelerin, zümrelerin de dillerinde başkalık vardır, Meselâ Yemenlininki ile Necidlininkinin farkı olur. Hattâ her şahsın bile dili diğerlerinden tefrıyk olunur. Renk beniz de böyledir. Kiminin beyaz, kiminin siyah, kiminin sarı, kiminin kırmızı olduğu gibi her şahsın benzinde bile diğerlerine nazaran bir hususiyyet hissedilebilir. Sonra söylenen söze göre de renklerin bir değişişi vardır. ﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ﴾ şübhesiz bunda - bu halk-u ıhtilâfta - ılmi olanlar için âyetler vardır. - Ilim, temyiz ifade eder. Temyiz ve temayüz de fasıl ve ıhtilâf ile olur: buna işareten burada âlimîn buyurulmuştur. Bu surette ılm ehli olan âlimler bilirler ki:

EVVELÂ, bütün bu tenevvu' ve ıhtilâf, tabiatin ıttradını değiştirerek muhtelif tabiatler yaradan Allah tealânın kudretini gösterir. Ve bütün bu ıhtilâf içinde nizamı külli hıfz-u idare etmesi de ılim ve sun'undaki

kemal ve hikmetini gösterir.

SANİYEN, demek ki elsine ve elvanın ıhtilâfında hikmet vardır. Ve bu hikmetlerden birisi de « وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوا » buyurulduğu üzere intişar içinde teârüftür.

Böyle muhtelif lisanları ve ırkleri muhtevi bir cemıyyet teşkil edebilmek de ancak ılm ile kabil olabilir. Demek ki bir insan ne kadar çok lisan bilirse Allah tealânın âyâtı hakkında o kadar çok ma'lûmat edinmiş olacaktır.

Ve demek ki

Sh:»3814

ılmi sîmayi beşer de ılmi elsine gibi ulumi mühimmedendir ilh...

﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ yine onun âyâtındandır gecede ve gündüzde uyumanız - uyuyup istirahat etmeniz ﴿وَابْتِغَآؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهٖ﴾ ve fadlından nasîb aramanız - san'at ve ticaret gibi esbabdan birine teşebbüs ile Allahın lûtf-ü fadlından rızk istemeniz, gerek uyku, gerek kesb, ikisi de Allahın ni'metidir. Uykunun nasıl bir büyük ni'met olduğunu uykusuz

kalanlardan dinlenmeli, çalışabilmenin ne büyük bir ni'met olduğunu da işsiz güçsüz kalanlardan bir sormalı. Görülüyor ki burada menam, ibtiğaya takdim olunmuştur. Çünkü çalışmak için dinlenmeğe ihtiyac vardır. Bir de istirahat, lizatiha matlûbdur, taleb ise hacet dolayısiledir. Sonra « مِنْ فَضْلِهٖ » buyurulmuş ve bununla şu nükteler iyzah olunmuştur:

1 - Çalışmalı, fakat kısmet olan nasîbi kendinden bilmemeli, Allahın fadlından bilmelidir.

2 - İnsan her gün bir kâr ve terakkı aramalıdır. Zira fadıl, ziyade demektir, ticaret de kâr kazanmaktır. Netekim « مَنِ اسْتَوٰى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ » iki günü müsavi olan ziyanda» demektir.

3 - Aramak Hak tealânın fadlını sezmek ummaktır. Ve hattâ çalışıp arayabilmenin kendisi bile Allahın fadlındandır.

﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ﴾ Şübhesiz ki bunda - bu uyumada ve aramada ﴿لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ kulağı olan bir kavm için çok âyetler vardır. - Uykuda olsa uyanır, ba'se inanır. Uyuyan kimse en ziyade kulaktan uyanacağı gibi taleb ve teharrîde bulunan kimselerin

de ilk işleri etrafı dinlemek istihbarattan

Sh:»3815

istifade etmek olacağı için burada « لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ » buyurulmuştur. Lisanlar bilindikten sonra

kulak verip dinlemek de cidden münasib olur.

24. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖ﴾ Yine onun âyâtındandır:

﴿يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ size hem korku ve hem tama' için şimşek gösterir. -

Hem celâl sıfatı vardır hem cemal, ba'zan bir hâdisede iki zıd te'siri birden halk ederek ikisini birden tecelli

ettirir, hem korkutur hem ümidlendirir. Meselâ size şimşek gösterir, göstermek esasen onun âyatından

biridir. Bununla beraber şimşek gösterir ki onunla korku ve ümid iki zıd haleti ruhiyyeyi birden telkın eder.

Korku yıldırım, tama' rahmet ümididir. O ümid tehakkuk eder mi?

﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً﴾ Ve Semadan bir su indirir de

﴿فَيُحْيِ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ onunla Arzı ölümünden sonra diriltir

﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ şübhesiz ki bunda aklı olan bir kavm için

âyetler var - aklı olan çok düşünmiye hacet kalmadan bir hads ile anlar ki bunu yapan ölüleri diriltmeğe kadirdir. Ölmüş bir kavm de bir şimşek parıltısı arasında Semadan inen su gibi bir neş'ei hayat ile diriliverir. Ve binaenaleyh hem onun azabından, yıldırımından korkmalı mağrur olmamalı hem de rahmetine şevk-u ümid ile sarılmalı me'yus olmamalı.

25. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ﴾ Yine onun âyâtındandır: ﴿اَنْ تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ﴾ Göğün ve Yerin onun emriyle durması - ya'ni vücudda kaim olması hep onun «kün» emriyledir. Cazibe ve muvazene kanunları hep onun emrinden ıbarettir. ﴿ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ﴾ Sonra sizi bir çağırış çağırdığı

vakıt Arzdan ﴿اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ﴾ derhal siz çıkarsınız - kabirlerden çıkar, Mahşere koşarsınız. Burada islâm mücahidlerinin hurucunu da bir işaret vardır. 26. ﴿وَلَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ Hem Göklerde ve Yerde kim varsa hep

onundur. - Onun milkidir. ﴿كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ﴾ Hep ona munkaddırlar - ya'ni gönliyle itaat etmek istemiyen kâfirler bile istemiyerek de olsa nihayet ona inkıyad etmeğe mecbur olurlar. Kat'î hukmüne karşı gelemezler 27. ﴿وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ ve işte odur o halkı ibtida yapan, sonra onu döndürüp tekrar yapacak olan ﴿وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ ki o, ona daha kolaydır. - Ya'ni iâde ibtidadan daha kolaydır. Çünkü tabiî noktai nazardan bakıldığı zaman evvelki tabiatin hılâfı iken ikincisi tabiî olmuş olur.

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ Göklerde ve Yerde dâstan, en yüksek şan da onundur. - Kudreti tamme, hikmeti bâliga , hâlikıyyet, ma'budiyyet gibi en yüksek vasıflar ancak onundur. « لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » dır. ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ Ve o öyle azîz öyle hakîmdir. Öyle yüksek şanına yetişmek ıhtimali olmıyan kadir. Ve yaptığını hikmet-ü maslâhat ile muhkem yapan hakîmdir.

﴿٢٨﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴿﴾

﴿٢٩﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا اَهْوَٓاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَهْدٰى
مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ
لِلدِّينِ حَنِيفًا ۖ فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۖ لَاتَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللّٰهِ ۖ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ ۙ
﴿٣١﴾ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ۙ ﴿٣٢﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ
حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٣﴾ وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا
رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَآ اَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ
بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ۙ ﴿٣٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ اٰتَيْنَاهُمْ ۖ فَتَمَتَّعُوا ۟ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾ اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا
كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿﴾

﴿٣٦﴾ وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٧﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٨﴾ فَاٰتِ ذَاالْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۖ
ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
﴿٣٩﴾ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا۟ فِىٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟
عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ
الْمُضْعِفُونَ ﴿٤٠﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَىْءٍ ۚ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

Meali Şerifi

Size kendinizden bir temsil yaptı: hiç size kısmet ettiğimiz şeyde elleriniz altındaki milklerinizden

ortaklarınız bulunur da onlarla siz müsavi olur kendilerinizi saydığınız gibi onları sayar mısınız? İşte

akledecek bir kavm için âyetleri böyle ayırd ediyoruz * Fakat zulmedenler hiç bir

ılimsiz

Sh:»3819

hevalarına uydular, artık Allahın şaşırdığını kim yola getirebilir? onlara yardımcılardan eser de yoktur * O

halde yüzünü dine bir hanîf olarak tut: o Allah fıtratına ki insanları onun üzerine yaratmıştır, Allah yaradışına

bedel bulunmaz, doğru sâbit din odur, velâkin nâsın ekserisi bilmezler * Başkasından geçerek hep ona

gönül verin ve ona korunun ve namaza devam edin de müşriklerden olmayın * Onlardan ki dinlerini ayırıb

öbek öbek olmuşlardır, her hizib kendilerindekine güvenmektedir * Bununla beraber insanlara bir keder

dokunduğu vakıt her şeyden geçerek rablarına yalvarır, duâ ederler, sonra tarafından bir rahmet

tattırıverdiği vakıt da bakarsın onlardan bir kısmı tutar o rablarına şirk koşarlar * Ki kendilerine verdiğimiz

ni'mete küfran etsinler, haydi zevk edin bakalım yarın bileceksiniz * Yoksa biz onlara bir ferman indirmişiz

de ona şirk koşmalarını o mu söylüyor? * Bir de biz insanlara bir rahmet tattırdığımız vakıt ona güveniyorlar

da ellerinin takdim ettiği bir sebeble başlarına bir fenalık gelirse her ümidi kesiveriyorlar * Görmediler de

mi? Allah dilediğine rızkı serer hem de sıkar, şübhesiz bunda iyman edecek bir kavm için âyetler vardır. O

halde yakınlığı olana da hakkını ver, miskîne de yolcuya da, Allah yüzünü murad edenler için o daha hayırlıdır, felâh bulanlar da işte onlardır * Nâsın mallarında nemalansın diye verdiğiniz ribâ (fâız) Allah yanında nemalanmaz, Allah yüzünü murad ederek verdiğiniz zekât ise katlayanlar işte onlardır * Allah odur ki sizi yarattı, sonra da size rızık verdi, sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir, hiç sizin şeriklerinizden bunlardan birini yapacak var mı? Çok münezzeh ve çok yüksektir o sübhan onların şirkinden *

28. ﴿ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ ؕ الخ۰۰۰﴾ O sizlere nefislerinizden bir temsil yapmıştır. - Bu temsil şirkin butlânını bedahetle göstermek içindir. Ya'ni bir mâlike milkinden şerik farz

Sh:»3820

etmek tenakuzdur, batıldır. Bunu nefislerinizden bir pay biçerek bizzarure anlıyabilirsiniz, hiç sizin köleniz, uşağınız, hayvanınız haşerâtınız gibi elleriniz altında milkiniz olan şeyler, Allahın size bahş ettiği milkinizde sizin şerikiniz, denginiz olur da memlûk mâlikine müsavi olabilir mi? olamaz değil mi? Halbuki sizin milkleriniz Allahın vergisi, malikiyyetiniz arazî ve gelib geçicidir. Bütün mevcudat kendisinin iycaden milki

olan Allah tealânın ise malikiyyeti lâyezal, milkinden çıkmak muhaldir. Allah tealâ bu hakıkatleri böyle ayırd edip anlatmıştır. İmdi sizin milkinizden size şerik olamazken Allah tealânın milkinden mahlûkatından, kullarından kendisine şerik nasıl olabilir?

29. ﴿بَلِ﴾ Fakat ﴿اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ o zulmedenler, ya'ni o haksızlığı yapıp Allaha şirk koşanlar hiç bir ılimsiz hevalarına tabi' oldular -

HEVA, nefsin şehevata meyli demektir ki keyf dahi ta'bir olunur. Burada « بِغَيْرِ عِلْمٍ » kaydinden anlaşılıyor ki heva iki kısımdır: birisi ılme muvafık olan, birisi de olmıyandır. Ilme muvafık olan heva, nazari hakta fıtrat gayesine mutabık olan meyillerdir. Zira Şehvetlerin yaradılışı da boşuna değil, onlar insanları hılkatlerinin gayesine irdirmek için tarafı ilâhîden birer sâik ve daıyedir. Ancak Şeytanî olan zekâyi beşer onu gayesinden çevirerek ılmin zıddına olarak mücerred zevk için boşuna da israf eder. Meselâ ıffet ve tenasül niyyetiyle nikâh arzusu gayei fıtrate muvafık ve binaenaleyh ılme mutabık bir meyildir. Zina ve sifah meyli ise ılme muhalif mücerred bir hevadır. Ekseriya da heva böyle şey'e ıtlak olunur. Ve işte müşrikler bir şey bildiklerinden dolayı değil, ılme uymıyan hevâları ardında koştuklarından dolayı kendilerini hevesata esîr ederek haksızlıkla zulümkârlıkla şirke saptılar, maliki milkine ortak etmek, müsavi tutmak haksızlığıyle

Allaha milkinden, mahlûkatından şerîkler

Sh:»3821

uydurarak onlara taptılar, onları kendilerinin mâliki imiş gibi tuttular da hurriyyetlerini onlara verdiler. ﴿فَمَنْ يَهْدِى مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ﴾ Artık Allahın şaşırdığını kim yola getirir? - Önce hevalarına ittiba' kendi fiılleri olarak gösterilmiş kendilerine nisbet olunmuş iken burada ıdlâl, Allaha isnad edilmiştir. Çünkü onlarda o hevaları yaradan Allah tealâ olduğu gibi arzularına göre dalâli, şaşkınlığı halkeden de odur. Bu ıdlâl de hatim ve tabı' mertebesine gelmiş bulunursa hiç bir vechile hidayet ıhtimali kalmaz.

Şu halde burada ıdlâlden murad dalâli hatim demek olur. Sûrei «Bakare» de « ﴿خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ﴾ » bak ﴿وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾ onlara yardımcılardan eser de yoktur - yola gelmesi ihtimali kalmamış olan o zalimleri ne Dünyada o şaşkınlığından ne de Âhırette onun muktezası olan azâbdan kurtaracak hiç bir yardımcı da yoktur. Ya'ni o taptıkları şeylerin kendilerine hiç bir faidesi olmıyacaktır. ﴿فَ﴾ O halde - ya'ni şirk öyle bâtıl, mâlike

milkinde yine milkinden şerîk farz etmek gibi nefislerinizde tecviz edemiyeceğiniz bir tenakuz, büyük bir haksızlık, Allahın tafsıl ettiği âyetlere ılim fıtratine muhalif bir hevayi dalâl ve sonunda kurtuluş da mahâl olunca 30. ﴿اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾ sen yüzüne dîne hanîf olarak tut -

HANÎF, hanef masdarından bir sıfattır. Aslı lügatte hanef ise dalâlden istikamete, çarpıklıktan doğruluğa meyildir. Netekim doğruluktan eğriliğe, haktan nâhakka meyletmeğe «cîm» ile cenef denilir. Şu halde hanîfin asıl mefhumu eğriliği bırakıp doğrusuna giden demektir. Bu mefhum ile urfte İbrahim milletine ismolmuştur ki başka dînlerden, bâtıl ma'budlardan çekinip yalnız bir Allaha eğilen müvahhid demektir «حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهٖ»

Sh:»3822

Demek ki burada hanîfen ötedeki şirkin bigayri ılmin hevaya ittibaın tam zıddı olan meyli hakkı, istikameti, tevhidi ifade etmektedir. Ve ma'nâ şu olur: sen yüzünü dîne öyle tut, öyle tam yönel ki o eğriliklerden, o bozuk hevalardan bâtıl meyillerden sakınıp yalnız hakka meylederek dos doğru ﴿فِطْرَتَ اللّٰهِ﴾ Allah fıtratine - dini veya hanîfliği iyzahtır. Ya'ni fıtrat olan Allah dinine, Allahın o

fıtretine, o yaradışına sarıl ﴿الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Hepsi fıtrat mîsakında « اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ » hıtabına belâ demiştir. İnsan olarak yaradılmayı kabul etmekle yaradanın rübubiyyetine şâhid olmağa ahid vermiştir. Fıtratin fâtırına delâleti meb'deinde vicdanının derinliğinde bir hak duygusu, ma'rifetullah gizlidir. Onun içindir ki başlarının son derece sıkıldığı ıztırar zamanlarında anud kâfirler bile derinden derine yaradana bir iltica hissi duyarlar, netekim « وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ » âyetiyle bu ıhtar olunacaktır.

فِطْرَتْ , fıtrat kelimesi hakkında yukarılarda ba'zı iyzahât geçmişti. Burada da şunu ıhtar edelim ki fıtrat, ilk yaratmak demek olan « فَطَرَ » den masdar binâi nevi' olarak yaradılışın ilk tarz ve hey'etini ifade eder. Burada « النَّاسَ عَلَيْهَا » kaydinden de anlaşıldığına göre murad her ferdin kendine mahsus olan fıtrati cüz'iyyesi değil, bütün insanların insan olmak haysiyyetiyle yaradılışlarında esas olan ve hepsinde müşterek bulunan fıtrati külliyyedir. Haricî te'sîr ve kesb-ü âdet gibi derecei sâniyede vakı' olan avarızından kat'ı nazarla mülâhaza olunması lâzım gelen fıtrati ulâ ve fıtrati asliyye dahi denilen asıl fıtrattir. İnsan « مِنْ حَيْثُ اِنَّهُ اِنْسَانٌ » tabiati. Meselâ insanın fıtratinde iki gözü bulunması asıldır. Bununla beraber anadan a'mâ doğanlar da bulunabilir. Fakat bu umumiyyetle insanların üzerine

yaradıldığı fıtrati asliyye ve tabiati nev'ıyye değil, derecei saniyede arazî olarak mülâhaza edilecek bir hılkati cüz'iyye ve ferıyyedir ki insan hakıkati onsuz da tahakkuk eder. Ferdin hılkati cüz'iyyesinde her hangi bir sebeble eksiklik bulunabilirse de asıl fıtrat, sahih ve sâlimdir. Meselâ gözün fıtrati hakkın âyâtını görmektir. İyi görmiyen bir göz arazî bir sebeble hasta demektir.

Bunun gibi bütün a'zanın hılkatinde esas olan bir fıtrat vardır ki ona o a'zânın menfeati: vazifesi, fonksiyonu, fizyolojisi yâhud garîzesi ta'bir olunur. İnsan nefsinin bütün meyillerinde böyle yaradılış hikmetine doğru esaslı bir garîze vardır ki ona da fıtrat denilir. Ve fıtrat hep hakk-u hayra müteveccih bir istikamet ta'kıb eder. Meselâ insanın acıkması ve yemeğe içmeğe meyli yaşamak için kendisine lâzım veya nâfi' veya evlâ olanı almak hikmeti içindir. Yoksa zehir yutmak veya kuru bir zevk için israf ile mi'desini bozmak için değildir. O vakıt fıtrat bozulmuş, dalâle düşülmüş olur. İnsanın, insan ruh ve zekâsının aslı fıtrati de hakkı tanımak ve hak yaradanından başkasına kul olmamak içindir. İnsana ruh yanlış duysun, Şeytana uysun diye değil, hak ve hayrını duysun, meb'de' ve meadını ve ona karşı vazıfesini bilsin diye

nefholunmuştur. Netekim fıtrat üzere giden veya fıtrate yakın olan safi ruhlar yalanı, eğriliği bilmez, eğrilik meyli sonradan arazî olarak iktisab olunur bir azmanlıktır.

Hasılı « اَلنَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ » hadîsi şerifi ile anlatıldığı üzere insanlar altın ve gümüş ma'denleri gibi ma'den ma'den muhtelif hılkat ve seciyyelerde bulunabilirse de asıl insanlık fıtrati, insan tabiati noktai nazarından hepsi birdir. Benî âdemdir. İnsanın insan olmak haysiyyetiyle asıl fıtrati fâtırına inkıyad, « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ » buyurulduğu vechile yaradan Allaha ubudiyyettir. Dinsizlik fıtrate muhalif bir dalâl olduğu gibi Allahdan başkasına tapmak da öyledir. Fıtrat dîni, Allah dîni, hanîflik, islâmdır.

Sh:»3824

« ﴿اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ﴾ ۰ ﴿وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ » binaenaleyh din

hususu hevalara göre değil, Allahın birliğiyle insanlık vahdeti üzerine yürümelidir. Müfessirînin çoğu fıtrati, hakkı kabul ve idrâk kabiliyyeti diye, fıtrate sarılmayı da mucebince amel ile tefsir etmişlerdir.

Hazreti Enes radıyallahü anhten rivayet olunan bir hadîste «

﴿فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾. ﴿دِينَ اللّٰه تَعَالَى﴾

» buyurulmuştur. Ebû Hüreyreden rivayet olunan bir hadîsi şerifte de buyurulmuştur ki «

مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ اِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ فَاَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتِجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ

» her doğan fıtrat üzere doğar. Öyle iken ebeveynidir ki Yehudîleştirir veya Nasrânileştirir veya Mecusîleştirir, netekim behîme derli toplu bir behîme yavrular, içlerinde bir inenmiş görür müsünüz?»

Demek ki aslı fıtrat, tam ve sâlimdir, burnu kulağı sonradan kesilir. Maddeten böyle olduğu gibi ma'nen ve ahlâkan da böyledir. Fıtratin bu selâmeti şuur sahasında ve ictimaî şeraıtle terbiye muhîtında, âdetlerin cereyanı içinde ya bozulur veya güzel bir inkişaf ile kemalini bulur. Âhıret de bu iki neticenin birine göre olur.

Bu vechile dînin iki kaynağı vardır: Biri fıtrat, biri kesib. Fıtrat, sırf ilâhîdir. Bir sevkı haktır. Allahın emrini

yerine getirerek Allaha irmek için hep hakka doğru bir insiyak ifade eder. Kesb, enfüsî ve âfakî muhtelif şeraıt içinde hissin teheyyücleri, zihnin tefekkürleriyle alâkadar olduğundan fıtratin istikametine muhalif hevalara, zararlara haksızlıklara, ısyan ve şirke sürükliyebilir. Bundan koruyacak olan ise dîndir. Bunun için buyuruluyor ki dîne hanîf olarak yüz tut, Allahın fıtratına sarıl ﴿لَاتَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ﴾ Allahın yaratmasını değiştiren yok, yâhud Allah yaradışına bedel bulunmaz - bu cümle inşa veya ıhbar olarak bir kaç ma'nâya muhtemildir: ya'ni Allahın esas yaradışı olan fıtrati muktezası hilâfına giderek bozmağa,

Sh:»3825

değiştirmeğe kalkışmayın, çünkü Allahın yaradışına bedel bulunmaz, zayi' ettiğiniz bir kabiliyyeti hiç bir san'atle yerine koyamazsınız. Yâhud Allahın yarattığı fıtratin hılâfına dîn uydurmağa ahkâm vazetmeğe kalkışmayın. Siz meselâ erkeği dişi, dişiyi erkek yapamazsınız. Yâhud Allahın halkını başkalarına isnad etmeğe, başkalarını hâlık yerine koyup da şirk koşmağa, Allahın hukmünden çıkmağa çalışmayın, çünkü Allahın yarattığı milki sizin milkleriniz gibi tebdil olunmaz. Dîn, fıtrati değiştirmek için değil, fıtratteki umumî selâmeti inkişaf ettirmek içindir. ﴿ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ İşte doğru paydar dîn odur. Ya'ni

eğriliklerden sakınıp umum insanların üzerine yaradılmış olduğu fıtrati istikametle ta'kıb etmektir.

﴿وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ﴾ Velâkin insanların ekserisi bilmezler - de çarpık giderler, dînî fıtratte değil, âdette ararlar veya hevalarına uyar, Allahın halkını değiştirmeğe kalkarlar. 31. ﴿مُنِيبِينَ اِلَيْهِ﴾ Hanîfen gibi hal olarak oraya merbuttur. « اقم » emrinin ammolarak herkese hıtab olduğuna ve cemaatin lüzumuna işaret olmak üzere burada cemi' sıgası getirilmiştir. Ya'ni her biriniz Allah fıtratine, o tevhide öyle sarılın ki hepimiz tevbe ve ıhlâs ile Allaha rücu' ve dehalet ederek, ﴿وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ﴾ namazı güzel kılın ﴿وَاتَّقُوهُ﴾ hem ondan korkun ﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ve müşriklerden olmayın - amelleriniz yalnız Allah için yapın, açık veya gizli bir şirk karıştırmayın - burada hanîfliğin tam zıddı olan müşriklik yalnız meşhur ma'nâsiyle şirki celîden ıbaret zannedilmeyip celî, hafî şirkin her türlüsünden ihtiraz edilmek için bedel tarikıyle iyzah olunarak şöyle buyuruluyor.

Sh:»3826

32. ﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا﴾ Onlardan ki dînlerini ayırdılar da şîa şîa öbek öbek oldular - ya'ni umumî fıtrati kavrıyacak açık bir ruh ve geniş bir hak vicdanı ile hareket

etmeyip her biri kendi hususiyyetine, kendi çıkarına, dar kafasiyle kendi kuruntusuna göre bir heva ile

dînini ayırıp ayrı bir başbuğ arkasına düşerek şîa şîa fırka fırka olmuşlar

﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾ her bölük kendilerindekine güvenmektedirler -

Fıtratten ayrılıp teassub ile hakkı gözetmemektedirler. Halbuki «

﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ dır. Bu noktada insanların üzerine yaradılmış

olduğu fıtratin başka değil, yalnız Allaha yalvarmak olduğunu göstermek için buyuruluyor ki:

33. ﴿وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ﴾ bununla beraber insanlara bir sıkıntı dokunduğu vakıt

﴿دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ﴾ bütün o güvendiklerinden ve her şeyden geçip yalnız

yaradan rablarına gönül vererek hep ona yalvarırlar - netekim Çanakkale, Sakarya, Afyon muharebeleri

sırasında biz Türkler hep böyle olmuştuk. Demek ki fıtrat dîni sâde Âllah dînidir. Her zaman paydar dîni

kayyim yalnız odur. ﴿ثُمَّ اِذَآ اَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً﴾ böyle iken sonra o, onlara

tarafından bir rahmet tattırıverince: o sıkıntıyı açıp bir ni'met ihsan ediverince de

﴿اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾ ne bakarsın içlerinden bir kısmı o rablarına

şirk koşuyorlardır. - Şükredecek yerde tutarlar da bu, şundan oldu, bundan oldu, benden oldu senden oldu

diyerek Allahın lûtfunu başkalarına isnad etmeğe kalkarlar. 34.

﴿لِيَكْفُرُوا بِمَآ اٰتَيْنَاهُمْ﴾ Ki kendilerine verdiğimiz ni'meti küfran ile: nankörlükle

karşılamak için ﴿فَتَمَتَّعُوا۟ قف﴾ haydin yaşayın zevkedin bakalım

Sh:»3827

﴿اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا﴾ 35. ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ yarın bileceksiniz

yoksa biz onlara bir ferman indirmişiz de

﴿فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهٖ يُشْرِكُونَ﴾ ona şirk koşmalarının cevazını o mu

söylüyor? - Hayır öyle bir kitab ve bürhan indirilmemiştir. Lâkin onlar yukarıda söylendiği vechile bigayri

ılmin hevaları ardında gitmişler, keyflerine hoş gelene veya gözlerinin korktuğuna perestiş etmişlerdir.

Âlemde esbab yok değildir. Fakat hâkimiyyet, esbabın değil, Allahındır. Allah izin vermeyince hiç bir

sebeble bir yaprak bile oynamaz. Böyle olduğunu fıtret bilir, onun için sıkıştığı zaman Allaha yalvarır 36.

﴿وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً﴾ bir de biz insanlara bir rahmet tattırdık mı

﴿فَرِحُوا بِهَا ۖ﴾ ona güvenirler - şımarırlar gerçi «

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ ۖ» buyurulduğu üzere Allahın

fadl-ü rahmetiyle sevinmek memnu değil, belki me'murünbihtir. Fakat o ferahtan maksad mün'ımı tanıyarak

hamd-ü şükrünü bilmek ma'nâsına ferahtır. Burada ise mün'ımi hisaba almayıp sâde ni'mete güvenerek

şimarıp hevalarına uyan kimselerin hali beyan buyuruluyor ki bunlar ibadet ederlerse bile Dünya menfeati için ederler ve sırf ni'mete güvendikleri için

﴿وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ﴾ ellerinin takdim ettiği sebeblerden birisile de başlarına bir fenalık gelirse ﴿اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ derhal me'yus olur, Allahın rahmetinden büsbütün ümidi kesiverirler. - Çünkü nazarları bâkı olan Allaha değil, fâniyedir.

Bir hadîsi şerifte buyurulmuştur ki mü'min tâze ekine benzer rüzgâr estikçe yatar yine kalkar, kâfir çam ağacına benzer rüzgâr estikçe güler fakat bir kerre yıkılınca artık kalkamaz.» Bunlar neye öyle ni'mete güveniyorlar 37.

﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ﴾ ya görmüyorlar

Sh:»3828

mı da ki Allah rızkı dilediğine açıyor da sıkıyor da - ba'zı kimselere bol ba'zılarına dar verir ve hattâ bir kimseye de ba'zan genişlik ve ba'zan darlık verir.

﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ şübhe yok ki bundan iyman edecek bir

kavm için çok âyetler var - bunu görenler ne ni'mete güvenirler, ne ümidi keserler, bollukta da darlıkta da Allaha iymanlarını tam tutarlar.

Bunun üzerine dînin amelî tezahürü hulâsa edilerek buyuruluyor ki 38.

﴿فَاٰتِ ذَاالْقُرْبٰى حَقَّهُ﴾ o halde ya'ni dîne hanîf olarak yüz tutup Allah fıtratına sarıl da - yakınlığı olana da hakkını ver ﴿وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۗ﴾ miskîne de yolcuya da - hak dîninin, doğruluğunun muktezası böyle uzak yakın demeyip hakkı yerine koymaktır. Kimsenin hakkını yemedikten maada kim olursa olsun muhtac olanlara mümkin olan muaveneti yapmak, infak, tasadduk vesair envaı birr-ü hayırdan biriyle bakmaktır. Muhtac olan akribanın insanda bir hakkı olacağı gibi geçimsiz kalmış bir bîçarenin, yolda kalmış bir seyyahın bütün cem'ıyyette bir hakkı vardır. Binaenaleyh bunları gözetecek müesseseler yapılmalıdır. ﴿ذٰلِكَ﴾ Bu - bunlara hakkını vermek ﴿خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ﴾ Allah yüzünü murad edenler için - ya'ni Allahın rızasını arayanlar için hayırlıdır. ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ Ve felâh bulacak olanlar işte onlardır. - Allah rızasını gözeterek umumî olsun hususî olsun hakkını yerine koyanlardır.

39. ﴿وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِى اَمْوَالِ النَّاسِ﴾ Halkın mallarında

nemalansın diye verdiğiniz riba - burada iki ma'nâ beyan

Sh:»3829

etmişlerdir. Ba'zıları bundan murad, ma'ruf olan riba, ya'ni fâiz olduğunu söylemişlerdir ki zâhir olan da budur. Netekim Süddî bu âyetin Sekıyfin ribası hakkında nâzil olduğunu rivayet eylemiştir. Çünkü Sekıyf ve Kureyş kabîleleri fâizcilik ederlerdi. Buna göre demek olur ki riba, henüz menedilmeden evvel de zemmedilmiştir. Fakat diğer bir çok müfessirîn burada riba ta'birinin mecaz olup murad, ziyadesiyle karşılığı gözetilerek verilen fazla hediyyeler, atıyyeler olduğuna kail olmuşlardır ki bu ma'nâ İbni Abbastan merviydir. Buna göre fazlasiyle karşılığı gözetilerek verilen hediyyeler bir nevi' fâizciliğe teşbih olunarak zemmedilmiş olacağından bil'ıktıza ribanın men'inde daha beliğ olmuş olur. Netekim ma'ruf riba hakkında yemek ta'biri kullanılmıştır. Şu halde ma'nâ şöyle olur: halkın mallarında riba nemalanarak fazlasiyle karşılığını almak için verdiğiniz atıyyeler, hediyyeler ﴿فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ﴾ Allah yanında nemalanmaz, artmaz - ribanın Allah yanında hiç bir sevabı olmadığı gibi halktan karşılığı maa ziyadetin alınmak niyyetiyle verilen hediyyeler de öyledir. Gerçi bu günah değildir, fakat sevabı da yoktur ﴿وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ﴾ Allah yüzünü, Allah rızasını

murad ederek verdiğiniz zekât ise ﴿فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ﴾ işte kat kat katlayanlar

onlardır «

كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَآءُ» Dini tevhid hakkındaki bu emirlerden ve bu beyanattan sonra zat ve

sıfatı ilâhiyye hakkında türlü felsefelerle ihtilâfa düşülmeksizin Allahı tanıtmak için şöyle buyuruluyor: 40.

﴿اَللّٰهُ الَّذِى﴾ Allah odur ki ﴿خَلَقَكُمْ﴾ sizi yaratmıştır - ya'ni Allahı tanımak için onun

zatı hakkında tefekküre dalmamalı, gayet açık olan ef'al-ü asarını, âlâ ve

eltafını düşünmelidir. Şübhesiz ki sizi yaradan var, işte o sizi yaradandır ﴿ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾ sonra

size rızk vermekte - beslemekte - dir ﴿ثُمَّ يُمِيتُكُمْ﴾ sonra sizi öldürür

﴿ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾ sonra sizi yine diriltir

﴿هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَىْءٍ﴾ hiç sizin

şeriklerinizden bunlardan bir şey yapan varmı? - Yok olduğu şübhesiz.

﴿سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ Münezzeh ve çok yüksektir o sübhan onların

şirkinden.

﴿٤١﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى
النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٢﴾ قُلْ
سِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٣﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ
قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٤﴾
مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ
﴿٤٥﴾ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّهُ
لَايُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ
مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِىَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴿﴾

Sh:»3831

﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُمْ

بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٨﴾ اَللّٰهُ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا
فَيَبْسُطُهُ فِى السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ
يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهٖ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ
قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِينَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ
يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ
شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥١﴾ وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ
بَعْدِهٖ يَكْفُرُونَ ﴿٥٢﴾ فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ
الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَآ اَنْتَ بِهٰدِ الْعُمْىِ عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿﴾

İnsanların ellerinin kesbi ile karada ve denizde fesad meydan aldı, yaptıklarının ba'zısını kendilerine tattırmak için ki rücu' etsinler * De ki Arzda bir gezin de bakın: bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler * De de yüzünü o doğru ve sâbit dine tut, Allahdan reddine hiç çare olmıyan bir gün gelmezden evvel ki o gün hep ayırd olurlar * Her kim küfrederse küfrü kendi aleyhinedir, her kim de salâh ile çalışırsa sırf kendileri için döşemiş olurlar * Çünkü iyman edip de salih salih işler yapanlara fazlından mükâfat verecek, çünkü o kâfirleri sevmez * Ve onun âyetlerindendir müjdeciler halinde rüzgârlar göndermesi ki hem rahmetinden size tatırmak için, hem emriyle gemiler akmak için, hem arayıb fazlından kazanmanız için, hem gerek ki şükredesiniz diye * Celâlim hakkı için senden evvel bir çok Resulleri kavmlerine gönderdik de onlara beyyinelerle vardılar, onun üzerine cürm işliyenlerden intikam aldık, mü'minlere ise nusrat uhdemizde bir hakk oldu * Allah odur ki rüzgârları gönderir de bir bulut savururlar, derken onu Semâda nasıl dilerse öyle serer, parça parça da eder, derken yağmuru görürsün aralarından çıkar, derken onu kullarından kimlere dileyorsa döküverdimi derhal yüzleri gülüverir * Önce o kendilerine indirilmezden evvel ümidi kesmiş ye'se düşmüş iseler de * Şimdi bak Allahın rahmeti asârına, Arzı ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şübhe yok ki o her halde ölülerin diriltir, daha da her şey'e kadirdir o * Celâlim hakkı için bir rüzgâr göndersek de onu - o eseri - sararmış görseler mutlak onun arkasından küfrana başlarlar * Çünkü sen ölülere işittiremezsin, o da'veti sağırlara da işittiremezsin, arkalarını dünmüş

giderlerken * Körlerin de şaşkınlıklarından yol göstericisi değilsin, ancak âyetlerimize iyman edeceklere

işittirirsin de onlar islâma gelir, selâmeti bulurlar *

41. ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ karada ve denizde fesad zuhura

Sh:»3833

geldi - fıtrî nizam bozuldu, gerek tabiî ve gerek ictimaî şeraıtta uygunsuzluk meydan aldı

﴿بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ﴾ insanların ellerinin kesbi yüzünden - fıtratin hılâfına

ta'kıyb olunan şirk, ahlaksızlık, haksızlık, muhtelif hevalar, türlü mezheblerle beşerî ıhtirasların çarpışması

sebebiyle ki ﴿لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا﴾ yaptıklarının ba'zısını Allah kendilerine

(bu Dünyada) tattırmak için - temamını ise Âhırete tatacaklar, asıl cezasını orada çekecekler, fakat bu

Dünyada da biraz tattırılırlar ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ gerek ki rücu' ederler diye - ya'ni amellerinin

acısını biraz tatsınlar da tevbekâr olup şirkten vaz geçerek fıtrat dinine, tevhidi hakka, salâha rücu' etsinler

diye. Ve işte bı'seti Muhammediyye insanları tevbe ve salâha da'vet ile selâmete çıkarmak içindir. Bunun

için buyuruluyor ki: Resulüm! 42. ﴿قُلْ﴾ de ki ﴿سِيرُوا فِى الْاَرْضِ﴾ Arzda bir gezin de ﴿فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ﴾ bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş ﴿كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ﴾ onların ekserisi müşrik idi - şirk koşmakla Allahın hikmetine karşı ahkâm vaz'ına kalkışmakla Allahdan kurtulmanın çaresini bulamadılar, sonunda ister istemez Allahın hukmüne râm olarak kahrolup gittiler. Onun için 43.

﴿فَاَقِمْ الخ...﴾

46. ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ - Bu âyetler ıbaresiyle ahvali kevniyyedeki tasarrufatı ifade ederken işaretiyle de ahvali ictimaiyyedeki inkılâbatı temsil etmektedir. Rüzgârların inkılâbların münzirleri olduğu gibi mübeşşirleri de var. Tabiate ârız olan fesad onlarla düzelir.

Sh:»3834

﴿٥٤﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَهُوَ

الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٥﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ
مَالَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِى كِتَابِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ
الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَاتَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَاهُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٨﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ
بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٩﴾
كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ لَايَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ فَاصْبِرْ
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَايُوقِنُونَ﴿﴾

Sh:»3835

Meali Şerifi

Allah, o kadir ki sizi bir za'ftan yaratmakta, sonra za'fın arkasından bir kuvvet yapmakta, sonra da

kuvvetin arkasından bir za'f ve bir saç aklığı yapmakta, neyi dilerse halk ediyor, o öyle alîm, öyle kadîr * O gün ki saat gelir Kıyamet kopar, mücrimler, bir saatten fazla durmadıklarına yemîn ederler evvel de böyle çeviriliyorlardı * Kendilerine ılm-ü iyman verilenler de demektedir ki alimallah, Allahın kitabınca ba's gününe kadar durdunuz. İşte bu, ba's günü velâkin siz bilmezler güruhu idiniz * Artık o gün o zulmedenlere ma'ziretleri faide vermez ve dertlerinin çaresine bakılmaz * Celâlim hakkı için bu Kur'anda her türlü meselden temsil getirdik, yemîn ederim ki sen onlara başka bir âyet de getirsen o küfredenler yine diyecekler ki: siz her halde mubtılsiniz * Ilmin kadrini bilmiyenlerin kalblerini Allah, öyle tab'eder * Şimdi sen sabret, çünkü Allahın va'di muhakkak haktır ve sakın iykanı olmıyanlar seni hafifliğe sevk etmesinler *

Hatimedeki bu nasıhati te'yid ile tebşir siyakında hikmetleri mütezammin olan Lokman Sûresi geliyor: